

Otvírání studánek

39

CÍL:

- Uvědomění si, jak úžasné dary nám příroda poskytuje a jak se k ní člověk často nešetrně chová.
- Prožití sváteční chvíle spojené s vnímáním významu čisté vody.
- Získání úcty k tradicím.

MOTIVACE:

Přírodní prameny bývaly v dávných dobách jediným zdrojem pitné vody. Zvláště po dlouhé a drsné zimě následovalo jarní čištění studní a studánek, někdy i s doprovodným obřadem. Nalézt ve správnou chvíli v přírodě pramének čisté vody je mnohdy malý zázrak, ten úžasný pocit ostatně zná každý poutník, který se kdy znavený a žízňivý trmácel krajinou. To platilo od pradávna, zkušenosti dávných lovců, zemědělců i cestovatelů si neseme v sobě, a tak ani v dnešní době nepřekvapí, že krásná studánka je ozdobou mnohého koutu naší přírody, na který mnozí vzpomínají ještě po mnoho let.

Motivační rozhovor:

- Myšlenkovým podkladem obřadu je víra starých lidí, že „studně, potoky a rybníky musí být před létem vybrány, kdo studánku vyčistí, přivodí si štěstí, a kdo ji znečistí, volá na sebe neštěstí...“
- V moderní uspěchané době, kdy je prý na vodu nejlepší umělohmotná láhev, je stále důležitější upozorňovat děti na význam přírodních zdrojů vody. Po staletí udržované studánky pustnou, praménky se ztrácejí v bahně, pamětníci rozsáhlých prameništ' odcházejí, prastaré mapy neplatí. Je to velká škoda, neboť voda do krajiny neodmyslitelně patří.
- Otvírání studánek je nádhernou znovuoživenou tradicí, která připadá na poslední den měsíce května a je dětem velmi blízká. Květnové dny jsou vhodné k tomu, aby se žáci vypravili k nejbližší studánce a prožili si „Otvírání studánky“, spojené nejen s úklidem okolí studánky a jejím čištěním, ale i slavnostním obřadem.
- Pokud děti vaší školy patří mezi ty šťastnější a mohou se podívat ve svém okolí na skutečný pramen či studánku, využijte toho a připravte pro ně zajímavé činnosti.

Motivační otázky:

- proč se studánky čistily,
- komu studánky slouží (lidé, zvířata, hmyz a další),
- proč se mají studánky chránit a opatrovat.

CÍLOVÁ SKUPINA:

žáci ZŠ, 1.–5. ročník

DOBA TRVÁNÍ:

2 až 4 hodiny, dle vzdálenosti ke studánce

MÍSTO:

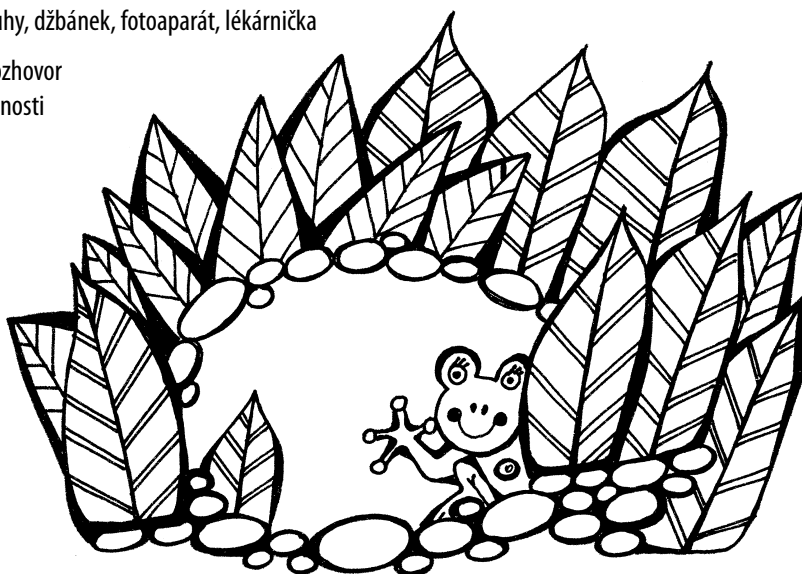
pracovna, přírodní prostředí kolem studánky

POMŮCKY:

nářadí, klíč, stuhy, džbánky, fotoaparát, lékárníčka

METODY A FORMY PRÁCE:

- motivační rozhovor
- výtvarné činnosti
- recitace
- zpěv
- dramatizace
- hraní rolí
- reflexe

I. st.
ZŠ

POSTUP:

- Příprava:**
- Vyučující si připraví scénář, rozdělí role, vezme pomůcky, džbánček na nabírání vody a klíč, kterým se bude studánka odemykat.
  - Děti se vhodně obléknou pro pobyt v přírodě, vezmou hrábě, lopatky, kyblíky, do batůžků svačiny a pití na cestu.
  - Připravíme věnec i stuhu pro královničku.
  - Zajistíme texty veršů a říkadel, rozdělíme je mezi děti tak, aby každý žák měl svou roli.

- Realizace:**
- Žáci si před vycházkou mohou v atlasech či encyklopediích prohlédnout rostliny, které v okolí studánky rostou (blatouch, mech, kapradí, pryskyřník, pomněnka a další), případně i živočichy, které můžeme u studánek spatřit. Samozřejmě je pak můžeme přibalit s sebou.
  - Můžete si prohlédnout i dobové fotografie, starší knihy či kroniky, máte-li k dispozici. A seznámit se s obřadem.
  - Děvčata si zvolí královničku, která bude mít na hlavě věnec.
  - Vydáme se na vycházku ke studánce. Cestou děti pozorují krásy jarní přírody. První jde královnička, má na hlavě věnec z kvítí ozdobený dlouhými stuhami, které drží ostatní dívky a nakonec kluci s lopatkami, hráběmi a dalším nářadím. Takto jdou v průvodu až ke studánce a mohou společně zpívat.
  - U studánky nejdříve probíhá její čištění, podle možností i jejího okolí. Pedagog dbá na to, aby se voda ve studánce zbytečně nekalila a okolí nebylo udupáno.
  - Následuje pásmo básniček a písní dle vlastního výběru:

*Tak dlouho přšlo i přes noci.
Vy hlubáňky zarmoucené,
zakalené až od pramene,
jen dětské ruce vám mohou pomoci. . .*

*Až bude máje,
půjdeme do háje.
Co tam budem dělati?
Studánečku kopati,
studánečku maličku,
aby měla vodičku.
Poslední den v máji
studánky tu svátek mají.*

Královnička nabere do džbánu vodu a vylije ji do všech světových stran (*aby bylo dostatek vláhy všude, vláha na polích, na loukách, v lesích, vláha znamená život*) a říká báseň.

*Teč vodičko čistá, do všech čtyřech stran,
od blesků a bouře, studánko, nás chraň.*

*Teč vodičko čistá, do všech čtyřech stran,
od větrů a nesnází, studánko nás chraň.*

*Teč vodičko čistá, do všech čtyřech stran,
od sucha a hladu, studánko, nás chraň.*

*Teč vodičko čistá, do všech čtyřech stran,
od bídy a nemoci, studánko, nás chraň.*

- Následuje symbolické otevření studánky klíčem.
- Obřad můžeme zakončit povídáním, pozorováním okolní přírody. Můžete také najít vhodné místo v blízkosti studánky, posvačit, nebo si udělat oheň a opéci nějakou dobrotu. Záleží na počtu dětí a možnostech, které máte. V řadě škol pořádají otvírání studánek společně s rodiči a sourozenci a cestou ke studánce plní různé úkoly. V případě, že jdete s velkým počtem dětí i dospělých, je nezbytné dobře promyslet program a rozdělit úkoly. Zvážit, zda se ke studánce všichni vejdete a nebude to spíše negativní zásah, než pomoc.

- Ve škole se k obřadu vrátíme prostřednictvím reflexe. Můžeme děti vyzvat k výtvarnému či literárnímu zpracování.

Pokud pro vás není žádná studánka dostupná, můžete zpracovat podobné pásmo jako vystoupení pro rodiče, třeba ke Dni matek.

REFLEXE:

- Jak se vám otvírání studánky líbilo?
- Co nového jste se naučili?
- Co zajímavého jste viděli a slyšeli?
- Proč si lidé dříve vážili čisté vody ze studánek?
- Proč bychom si čisté vody měli považovat i v dnešní době?
- Znáte další místa, kde se nachází ještě studánka?

TEMATICKÉ OKRUHY PRŮŘEZOVÉHO TÉMATU ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA:

- **Základní podmínky života** – ochrana čistoty vody, význam vody pro člověka, vztahy vlastností vody a života.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE:

ŽÁK

- ropojuje si získané informace o významu vody, její čistotě do širších souvislostí,
- porozumí zadanému textu, plynule jej přednese ve společném pásmu,
- používá správně nářadí, dodržuje vymezená pravidla, adaptuje se na změněné pracovní podmínky,
- chápe základní ekologické souvislosti,
- respektuje a chrání kulturní tradice.

Zdroj: http://www.tristudne.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=11

DIDAKTICKÝ TEXT:

Podrobný popis obřadu jarního čištění studánek byl uveřejněn v měsíčníku „Od Trstenické stezky“ v roce 1926 řídícím učitelem Josefem Karlem z Vlčкова. V regionálním periodiku podrobně popsal průběh obřadu o posledním dnu v máji a zveřejnil i používané verše. Myšlenkovým podkladem obřadu je víra starých lidí, že „studně, potoky a rybníky musí být před létem vybrány, kdo studánku vyčistí, přivodí si štěstí a kdo ji znečistí, volá na sebe neštěstí“.

Jarní čištění studánek také symbolicky zahání zlé moci, nositele nemocí a tedy neštěstí. Mají je provádět svobodné a čisté dívky. Součástí obřadu byla říkadla, která pronášely družice i královna. Častěji se používal pojem královnička nebo králka. Zpravidla se jednalo o nejšíkovnější místní dívku.

Básník Miloslav Bureš měl ve velké úctě lidové tradice. Štěstěna vedla básníkovo snažení správným směrem. Snad se jednalo o shodu náhod, nebo o neuvěřitelné štěstí. Při jedné návštěvě poličského muzea v první polovině padesátých let dvacátého století se mu dostalo do ruky již dříve vzpomínané periodikum s článkem Josefa Karla o jarním čištění studánek.

Popisovaný obyčej se Burešovi stal v roce 1954 na břehu rybníka Sykovec ve Třech Studních motivem a literárním podkladem k napsání básně „Píseň o studánce Rubínce“.

Následujícího roku zaslal text básně svému rodáku a příteli z Poličky Bohuslavu Martinů do jihofrancouzské Nice s prosbou o zhudebnění. Mistr nadšeně odpověděl: „Vaše báseň o studánce se mně hluboce dotkla nejen proto, že máte rád Vysočinu, ale i proto že je krásná. Mnoho vzpomínek vyvolala - drahých ...“. Bureš si byl jistě vědom toho, že Mistr má k tomuto kouzelnému koutu v srdci Vysočiny osobitý vztah. Vždyť na pozvání své žačky Vítězslavy Kaprálové pobýval téměř celý červenec 1938 ve vilce rodičů žačky na Třech Studních.

Burešovy verše rozjitřily vzpomínky skladatele na rodnou Poličku, Vysočinu, Sykovec a Tři Studně, kterým skladbu dedikoval. Martinů text básně poněkud zkrátil a změnil název kantáty na Otvírání studánek. Vřelá a podmanivá hudba se setkala s nesmírným ohlasem. „Studánky“ začaly svou slavnou cestu prostřednictvím profesionálních i amatérských souborů a byly přijímány nadšeně doma stejně jako v zahraničí.

Kantáta uvedla do povědomí krásný, ale dávno zapomenutý obřad při jarním čištění vodních zdrojů, podnítila péči o studánky a nejen na Vysočině vytvořila novou silnou folklorní tradici.

Příklady básní k nakopírování a rozdání dětem (podle výběru a přidělených rolí):**Krásné verše Miloslava Bureše**

Beru ťa vodičko,
proti prúdu,
šak celý rok zdravá budu!
Naběráám ťa, živá vodičko,
šavrať mně moje zdravíčko!
Vodičko čistá,
tečeš z hor bystrá,
omývej břehy, kamení,
očist nás, ľudské stvoření.
Tak je to u nás každý rok v máji.
Děti studánkám prameny
jak srdce otvírají.

Až bude máje,
půjdem do háje.
Co tam budem dělati?
Studánečku kopati,
studánečku maličku,
aby měla vodičku.

Tak dlouho přšelo i přes noci.
Vy hlubáňky zarmoucené,
zakalené až od pramene,
jen dětské ruce vám mohou pomoci ...

Tak jak je to u nás každý rok v máji.
Děti studánkám prameny
Jak srdce otvírají,
Aby i na horách byla hojnost úrody.
Aby pramen uživil potoky a řeky,
z hlubin vynesl písek měkký
a bystřiny jim překlenul na brody.
I studánky musí být v máji čisté,
tak jako děti vy jste,
i jim se stýskalo po jaru.

Teč vodičko čistá, do všech čtyřech stran,
od blesků a bouře, studánko, nás chraň.
Teč vodičko čistá, do všech čtyřech stran,
od větrů a nesnáží, studánko nás chraň.
Teč vodičko čistá, do všech čtyřech stran,
od sucha a hladu, studánko, nás chraň.
Teč vodičko čistá, do všech čtyřech stran,
od bídy a nemoci, studánko, nás chraň.

Lesní studánka, Josef Václav Sládek

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam rostě tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

